УДК 336.113

Анастасія Балацька (Україна)

JEL classification: L20, L53, O31, O38

Анастасія БАЛАЦЬКА

*аспірантка,
кафедра фінансового менеджменту і
страхування,
Західноукраїнський національний
університет, Україна
<http://orcid.org/0000-0003-2186-7810>*

© Анастасія Балацька, 2020

Отримано: 10.11.2020 р.

Прорецензовано: 22.11.2020 р.

Рекомендовано до друку: 16.12.2020 р.

Опубліковано: 16.12.2020 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

В статті визначено сутність, цілі та особливості розвитку малих і середніх підприємств в Україні. Досліджено вплив макроекономічних показників на діяльність малого підприємництва. Проаналізовано співвідношення темпів росту (зниження) авансованого капіталу, обсягу реалізації та доходу до оподаткування для аналізу тенденцій розвитку підприємництва. Здійснено аналіз кількісних та якісних показників, які характеризують стан та тенденції розвитку малих та середніх підприємств.

Розкрито вплив малого підприємництва на інноваційні тенденції в економіці країни. Окреслено шляхи подальшого розвитку малого підприємництва та його ролі у вирішенні соціально-економічних проблем в суспільстві.

Балацька А. Аналітична оцінка стану та тенденції розвитку малих та середніх підприємств в Україні. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 4. С. 31-41.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.031>

Ключові слова: реалізація; прибуток; інвестиції; підприємницька активність.

UDC 336.113

JEL classification: L20, L53, O31, O38

Anastasia BALATSKA

*PhD student,
Department of Financial Management and
Insurance,
West Ukrainian National University, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0003-2186-7810>*

© Anastasia Balatska, 2020

Received: 10.11.2020

Revised: 22.11.2020

Accepted: 16.12.2020

Online publication date: 16.12.2020

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Anastasia Balatska (Ukraine)

ANALYTICAL ASSESSMENT OF THE STATE AND DEVELOPMENT TRENDS OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN UKRAINE

ABSTRACT

The article defines the essence, goals and features of development of small and medium-sized enterprises in Ukraine. Investigated the influence of macroeconomic indicators on the activity of small business is. Analyzed the correlation of the rates of growth (decrease) of the advanced capital, the volume of sales and the income before taxation for the analysis of the tendencies of the businesses' development. Was carried out the analysis of quantitative and qualitative indicators characterizing the state and tendencies of development of small and medium-sized enterprises.

Revealed the influence of small business on innovative tendencies in the economy of the country. Outlined the ways of further development of small business and its role in solving the socio-economic problems in society.

Balatska, A. (2020). Analytical Assessment of the State and Development Trends of Small and Medium Enterprises in Ukraine. *Economic analysis*, 30 (4), 31-41.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.031>

Keywords: implementation; profit; investments; entrepreneurial activity.

Вступ

Розвиток малих і середніх підприємств в Україні не відповідає можливостям та потребам вітчизняної економіки. За кількісними та якісними показниками розвитку вітчизняне підприємництво значно відстає від розвинених країн світу. Тому виникає проблема розроблення та удосконалення стратегії його розвитку яка повинна будуватися на основі поточного їх фінансово-економічного стану, проблем та тенденцій їх розвитку.

Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва перебувають у полі зору як вітчизняних так і зарубіжних вчених, зокрема: З. Варналія, Д. Ляпіна, С. Льовушкіної, Л. Мельник, П. Словак, А. Тверські. Дослідження фінансово-економічного стану малого підприємництва займалися такі науковці, як Л. Криворучко, М. Пивоваров, В. Подольська, О. Прокопенко.

Мета статті

Метою статті є аналітична оцінка сучасного фінансово-економічного стану малих і середніх підприємств, тенденцій їх розвитку.

Виклад основного матеріалу

Сучасне ринкове господарство, в тому числі мале підприємництво характеризується переходом до нової стійкості розвитку і росту, який

відрізняється виключно інтенсивним та інноваційним характером на основі досягнень науково – технічного прогресу [2]. При цьому нова якість економічного розвитку відображає з одного боку кількісну сторону діяльності, галузеву структуру малих та середніх підприємств, обсяг і структуру виробництва і реалізації продукції, прибутку, зайнятості, суму сплачених податків, заробітну плату, продуктивність праці тощо, а з іншого – формування нової організації виробництва, науково – технічний прогрес та інновації, вдосконалення технологій, рівень освіти тощо. При цьому, підтвердженням стійкого розвитку є не тільки абсолютні кількісні показники на конкретний період часу, але і налагоджений механізм роботи, принципи ведення бізнесу (легальний та тіньовий характер), безперечна репутація і імідж, перевірені та надійні контрагенти тощо.

Функціонуючі в ринковій економіці малі та середні підприємства, здійснюють свою діяльність в умовах жорсткої конкуренції при постійному впливу зовнішніх факторів основне місце, серед яких є соціально – економічні – обсяг та структура ВВП, рівень безробіття, інфляції, податкового навантаження, доходів, тенденцій економічного розвитку держави (див. табл. 1).

Таблиця 1. Макроекономічні фактори розвитку економіки у 2010-2018 рр.

Роки	ВВП (млрд. грн)	Кінцеві споживчі витрати (%до ВВП)	Капітальні інвестиції (млрд.грн.)	Прямі іноземні інвестиції в економіку (млрд.грн)	Державний зовнішній борг(млрд.грн.)	Експорт (млрд.грн.)	Імпорт (млрд.грн.)	Доходи населення (млрд.грн)
2010	1120,6	84,4	189	5,8	16	507,9	551,4	1540
2011	1349,2	85,5	259,9	6,0	473,1	647,6	733,5	1803
2012	1459,1	88,3	266,7	5,3	515,5	670,3	791,8	1457,9
2013	1522,7	91,8	219,4	5,4	538,2	629,4	764,7	1548,7
2014	1587,0	90,1	273,4	2,4	673,2	777,1	826,8	1516,8
2015	1988,5	86,7	295,1	4,3	750,7	1045,8	1097,8	1735,9
2016	2385,4	85,2	359,2	4,4	827,3	1176	1341,1	2051,1
2017	2983,8	87,7	470,3	2,5	904,3	1432,6	1662,1	2652,1
2018	3560	90,1	578,7	2,9	981,3	1609,9	1919,9	3260

Джерело: [5].

Як засвідчують дані таблиці починаючи із 2010 року по 2018 роки обсяг ВВП у фактичних цінах мав тенденцію росту, проте його темпи, скоріш за все, засвідчують про низьку базу росту, а не економічним ростом чи посиленням конкурентоспроможності. Наслідки кризи наочно

продемонстрували, що розвиток економіки не може відбуватися за рахунок розширення попиту. Більше того, прискорення зростання споживання у структурі ВВП, які із 84,4 % у 2010 році зросли до 90,1% у 2018 році підтверджує, що рівень поточного споживання і добробуту відбувається за

умови відмови від нагромадження капіталу. За таких умов відбувається зменшення обсягу інвестицій в економіку, які практично досягають до кризового рівня.

Слід констатувати, що наявна інвестиційна політика як у державі так і у суб'єктів господарювання, включаючи і мале і середнє підприємництво, по суті відвернула вітчизняних та іноземних інвесторів від національної економіки.

Непрямі інвестиції в економіку України із 2010 по 2017 роки скоротилися із 5,8 млрд. дол. відповідно, проте 2018р вони знову зросли до 2,9 млрд. дол. Ріст державного боргу із 473,1 млрд. грн. у 2011 році до 981,3 млрд. грн. у 2018 році при рості кінцевого споживання ВВП із 84,4% у 2010 до 90,1% у 2018 році констатує такий факт, що значні суми боргу направлялися на підвищення заробітних плат, соціальний захист

домогосподарств та на споживче кредитування з боку банків. Перевищення імпорту над експортом, що відбувалося за аналізований період, ріст зовнішнього боргу негативно вплинули і на динаміку валютного курсу, який за цей період зріс із 16 грн. за долар до 25 грн. Таке економічне положення означає, що в країні не створена економічна база для економічного відновлення та росту. Відбувається замороження виробничого сектору, що негативно впливає на сукупний попит та на розвиток підприємництва. Проте, макроекономічних тенденцій носять ще і оптимістичний характер. За даними Всесвітнього економічного форуму, за рівнем глобальної конкурентоспроможності у 2018р. Україна піднялася у рейтингу порівняно із 2017р. з 80 на 76 місце у 2018 р.

Рис. 1. Позиції України у рейтингах Doing Business протягом 2014-2018 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [8].

Однак, слід зазначити, що наведені дані у рис. 1 носять скоріше оптимістичний характер, адже засвідчують наявний потенціал економічного розвитку малого підприємництва та окреслюють напрямки його розвитку. Соціально-економічна ситуація в Україні залишається складною, про що зазначено вище, споживчий ринок функціонує в умовах обмеженого платоспроможного попиту, зумовленим низьким рівнем життя значної частини населення країни. Мале підприємництво працює, в основному, на внутрішній ринок, тому його розвиток залежить від потенціалу внутрішнього ринку збуту.

Тому враховуючи загальну тенденцію розвитку економіки, вплив макроекономічних факторів та її розвиток, слід зазначити, що на цьому тлі розвиток малого та середнього підприємництва мав неоднозначні тенденції.

Чисельність малих та середніх підприємств – найважливіший індикатор розвитку малого

підприємництва, адже він є базою для розрахунку для інших кількісних показників. У економічній статистиці важко знайти дані більш неповні і суперечливі, ніж показники чисельності малих та середніх підприємств [7, с. 112]. Адже на показники чисельності малих та середніх підприємств впливають: кількість фактично діючих підприємств, а не кількість зареєстрованих, по-друге, значна кількість діючих підприємств є фактично банкрутами, а по-третє, значна частина суб'єктів підприємництва працює в тіньовому секторі. Згідно статистичних даних реально функціонує біля 45% зареєстрованих підприємств, при цьому питома вага за аналізований період малих і середніх підприємств практично не зросла і залишилася на рівні 99% від загальної кількості підприємств. Тоді, як фізичні особи-підприємці, починаючи із 2011 року, припиняли свою діяльність у значно більшому обсязі, аніж реєструвалося, що значно вплинуло на їх чисельність. Слід зазначити, що помилковим

вважається те, що ріст числа нових МСП характеризує розширення, ріст та поліпшення підприємницької діяльності, адже новостворені підприємства відразу ж не створюють автоматично робочі місця, не збільшують кількості найманих працівників та й мало впливають на обсяг реалізованої продукції.

До того ж, з початку своєї діяльності вони можуть перебувають у тіньовому секторі, рівень якого у значних порядках коливається і достатньо того є невідомим. За інформацією журналу «Економіст» біля 55-56% української економіки перебуває у тіні [9]. За аналізований період спостерігалось зниження кількості малих і середніх підприємств і відповідно їх кількість на 10 тис. наявного населення. Так із 2010 року по 2018 рік кількість середніх підприємств скоротилась відповідно із 20983 до 14937, а малих – із 357241 до 322920. Як доводить проведений аналіз, за кількісними оцінками розвитку малих та середніх підприємств Україна практично не відповідає світовим показникам: кількість суб'єктів МСП на 10 тис. населення у 2018 році склав 80 од., тоді ж, як у США 63 од.; Японії 504 од., Великобританії 438 од. За критерієм міжнародної практики критична маса підприємницьких структур для характеристики як ринково утворюючого фактору має складати не менше одного підприємства на 30-50 жителів конкретного регіону. У США цей показник сягає 2,5, у Японії – 2, у Великобританії – 1,8, а в Україні – 0,24 пункти, а якщо враховувати реально працюючих – і

набрало ще достатньої критичної маси, як це має місце в багатьох розвинених країнах світу.

Так, станом на 01.01.2018 року частка зайнятих у малому та середньому підприємстві складала – 52,2%. У малому та середньому підприємстві працює 4,3 млн. осіб: з них на малих підприємствах 1,7 млн. чол., а у середніх – 2,6 млн. чол. При тому, що починаючи із 2010 року кількість зайнятих має тенденцію до зниження як по середніх, малих підприємствах, так і по фізичних особах – підприємцях. Кількість найманих працівників, що характеризує джерело формування робочих місць також щорічно за аналізований період має тенденцію до зниження. Так кількість найманих працівників у середніх підприємствах із 2010 року по 2017 рік знизилася із 2,6 млн. осіб до 2,59 млн. осіб, по малих підприємствах із 2,0 млн. осіб до 1,6 млн. осіб відповідно [5].

Загальне падіння споживчого попиту під час та після кризовий період був тимчасовим. Починаючи із 2010 року доходи населення мають тенденцію росту. Так і кінцеві споживчі витримати у відсотках до ВВП за даний період зросли із 84,4 % у 2010 році до 90,1% у 2018 році. Тому, тільки падіння споживчого попиту неоднозначно впливало на спад чисельності суб'єктів підприємництва. Коефіцієнтом, який характеризує ступінь розвитку підприємництва є коефіцієнт підприємницької активності, адже при його розрахунку використовують співвідношення кількості суб'єктів, які припинили свою діяльність за конкретний

того менше. Тому залишається констатувати, що мале підприємство в Україні не відіграє загально-формулюючого фактору економіки, а формується як засіб виживання для самих підприємців, воно не

період до кількості суб'єктів, які зареєстровані за даний період.

Даний коефіцієнт, починаючи із 2008р. має чітко виражену тенденцію до зниження (див. рис. 2).

Рис. 2. Динаміка індексу підприємницької активності

Джерело: [5].

Слід зазначити, що даний коефіцієнт характеризує потенційну активність суб'єктів, адже зареєстровані підприємства, як зазначає Нобелівський лауреат Даніел Канеман, за перші 3

роки банкрутують, але кожен з них окремо вважає, що ймовірність його успіху від 80 до 100 % [1, с. 28]. Доповнює показник підприємницької активності коефіцієнт плинності підприємницьких структур,

який враховує відсоток підприємств, які припинили свою діяльність та заново створених.

За досліджуваний період даний коефіцієнт набирає значень, які коливаються в межах 15%-20 %, а найбільше його значення припадає на 2014р., про що підтверджує коефіцієнт підприємницької активності, який за даний період набирає негативного значення (-0,36 п.), що означає фактичне зменшення кількості малих і середніх підприємств.

Однак, кількісні критерії не можуть слугувати показником росту малого та середнього підприємництва, його ролі в економічному та соціальному стані країни. Більш ваговим в цьому плані є оцінка внутрішньої ділової активності підприємництва. Для оцінка внутрішньої ділової активності підприємств в економічній літературі розраховують як в абсолютних величинах – чистий дохід від господарської діяльності; вартість активів; основних засобів; чисельність працівників тощо) так і у відносних – рентабельність активів, рентабельність поточних витрат; продуктивність праці; середню величину оплати праці тощо). Проте, наведені вище показники дають різнопланову оцінку ділової активності, а для

узагальнення аналітичних висновків використовують методи інтегральної оцінки та дослідження їх в динаміці, тобто при оцінці ділової активності підприємства враховувати так зване, «золоте правило» економіки підприємства згідно з яким прибуток повинен зростати більш високими темпами, ніж обсяг реалізації продукції та вартість майна підприємства. Тобто витрати підприємства повинні знижуватись, а підприємницькі ресурси використовуватися ефективніше [6, с. 268]. Тому оптимальним вважають наступне співвідношення:

$$T_{pr} > T_p > T_k > 100\%,$$

де T_{pr} – темп росту прибутку до оподаткування, (%);

T_p – темп росту обсягу реалізації, (%);

T_k – темп росту авансованого капіталу, (%).

Для оцінки ділової активності малих і середніх підприємств на основі інтегрованого показника необхідно привести абсолютні величини обсягу активів, реалізації та доходів їх до оподаткування у відносні – темпів їх росту до попереднього періоду (див. табл. 2).

Таблиця 2. Темпи росту показників ділової активності малих та середніх підприємств

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1. Темпи росту:						
Доходів малих	0,99	124	194	112	109	118,7
Середніх	0,73	127	181	0,95	118	120,5
Збитків: малих	132	347	0,92	0,63	0,98	0,72
Середніх	115	414	0,92	0,52	0,82	0,89
2. Темпи росту реалізації: малих	96,4	103	123,7	121	123,6	119,2
Середніх	93,6	105,6	125,9	123,5	123,4	119,0
3. Темпи росту активів: малих	104,8	104,8	125,4	145,9	87,6	113,5
середніх	100,9	100,9	119,8	117,3	107,3	113,7

Джерело: [5].

Враховуючи те, що за досліджуваний період малі підприємства отримали збиткове сальдо доходу до оподаткування, а середні його отримали тільки у 2014 та 2015 рр. і що для оцінки ділової активності необхідними є темпи росту цього показника, то у табл. 4 у даній графі вказані підприємства розділені окремо на підприємствами, котрі отримали доходи і збитки

Одним із важливих показників, за допомогою якого оцінюють економічний потенціал є

середньорічна вартість його активів – капіталу авансованого у власну діяльність. За аналізований період при середньорічних темпах росту активів по підприємствах економіки в цілому на рівні 113.4%, активи малих підприємств мали тенденцію до зростання, окрім 2017 р. темпи росту яких знизилися на 12,4%, а у середніх підприємствах темпи росту активів мали повільніший, але стабільний характер (див. рис. 3).

Рис. 3. Темпи росту майнового потенціалу малих і середніх підприємств

Джерело: [5].

Отже, за даний період малі і середні підприємства нарощували свій власний потенціал, що виражається тенденціями росту його активів.

Що ж до темпів зростання обсягу реалізації, то при середніх темпах росту в економіці в цілому на

рівні 113,5%, обсяги реалізації, обсяги реалізації по малих і середніх підприємствах дещо відставали від середніх темпів по економіці, а з 2015 намітилася тенденція до їх перевищення (див. рис. 4).

Рис. 4. Динаміка обсягів реалізації малих і середніх підприємств

Темпи росту доходів до оподаткування серед прибуткових підприємств за аналізований період носили стрибкоподібний характер. Найбільший темп приросту був у 2015 р., для малих підприємств він склав 194 %, а відповідно для середніх 181% (див. рис. 5).

Аналіз динаміки збитків засвідчив, що середні темпи зростання збитків в цілому по підприємствах України є доволі високими – 148,7 % та найбільшими темпами їх зростання для малих і середніх підприємств був 2014 р. у якому вони склали – 347 % та 414 % відповідно (див. рис. 6).

Рис. 5. Динаміка прибутку до оподаткування.

Джерело: [5].

Протягом періоду із 2013 по 2017 рр. зростало позитивне сальдо доходів по середніх підприємствах із 8,3 млрд.грн до 90,7 млрд. грн і відносно скорочувалося негативне сальдо малих

підприємств із 25,1 млрд.грн у 2013 р. до 10,8 млрд. грн у 2017 р. Хоча темпи зростання збитків значно уповільнилися у відносному значенні, проте вони зростали в абсолютному розмірі щорічно.

Рис. 6. Динаміка збитків малих і середніх підприємств.

Джерело: [5].

Порівняння темпів зростання фінансових результатів по прибуткових малих і середніх підприємствах із темпами зростання обсягів реалізації вказують на негативні тенденції, а враховуючи те, що сальдо фінансових результатів малих підприємств і частково (у 2014 та 2015 рр.) середніх є негативним, тобто діяльність їх є збитковою то тенденції для оцінки ділової активності стають ще гострішими. За аналізований період росту ділової активності не спостерігалось, частина підприємств виживала, а частина змушена була припиняти свою діяльність. Проте, тенденція випередження темпів реалізації над темпами зростання середньорічної вартості активів вказує на підвищення ефективності використання майнового потенціалу малими та середніми підприємствами і вказує на ефективне використання фінансових ресурсів як джерел фінансування виробничої діяльності. Отже, за результатами аналізу ділової активності малих та середніх підприємств можна зробити висновок, що її рівень є низьким і зберігає тенденцію до зниження в наслідок того, що підприємства нагромаджуючи активи, майно використовують його у виробничій діяльності не ефективно, працюючи фактично на збитки.

З іншого боку, тенденція щодо збиткової діяльності малих підприємств є свідченням того, що дані суб'єкти підприємницької діяльності не зацікавлені і не мотивовані у своєму розвитку, це передусім стосується матеріального виробництва через труднощі, що перешкоджають стабільному функціонуванню. Це перш за все пов'язано із значним зносом основних фондів, недостатністю фінансових ресурсів, удосконаленню фінансового менеджменту та організації управління, тому потребує державної виваженої регуляторної політики і підтримки.

Розвиток малих та середніх підприємств окрім кількісних їх характеристик нерозривно пов'язаний із якісними показниками, які найповніше виражають їх суть. До якісних критеріїв, які неадекватно відображаються на конкретних етапах розвитку економіки у зв'язку з чим породжують нові етапи та напрямки розвитку МСП належать:

- розширення асортименту та збільшення виробництва товарів і послуг;
- взаємодія з великими підприємствами, їх обслуговування;
- розвиток конкуренції;
- залучення у виробництво матеріальних і фінансових заощаджень населення;
- розробка та впровадження інновацій у виробництво;
- вирішення ряду соціально-економічних проблем: формування раціональної структури економіки, створення середнього класу,

боротьба з безробіттям та росту дохідної частини бюджетів всіх рівнів;

- створює основні напрямки подальшого свого розвитку, виступаючи фактором прискорення розвитку країни.

На сьогодні як і у світі, та і в Україні спостерігається тенденція швидкої диференціації та індивідуалізації споживчого попиту населення. Задоволення такого попиту за рахунок імпорту, як за звичай це відбувається – шлях безперспективний та тупиковий. Масштабне виробництво орієнтоване на серійне виробництво не в стані забезпечити динамічно прогресуючий ріст індивідуальних потреб населення, тому що це пов'язано із високими витратами виробництва та неефективним використанням ресурсів. Таким чином створюються цільові ніші для виробництва дрібносерійної продукції призначеної для обмеженого цільового використання. Тому, мале підприємство насичуючи місцеві ринки дрібносерійними товарами, які користуються платоспроможним попитом населення розвиває не тільки конкуренцію та послаблює монополію, але і формує ринкові відносини в економіці.

Конкуренція вітчизняній економіці потрібна не просто як факт, як атрибут ринкової економіки, але і тому що вона формує «комерційний дух», забезпечує процес набуття знань та навиків. Тому висновок достатньо простий: немає ринкової економіки без конкуренції, а конкуренція можлива лише при значному секторі малих та середніх підприємств.

Одним із центральних показників розвитку МСП є розробка і впровадження інновацій в виробництво. Даний напрям діяльності малого підприємства для вітчизняних МСП практично відсутній, тому статистична інформація подається загально по підприємствах, а не по підприємству зокрема. Так, частка інноваційно-активних підприємств у їх загальній кількості за період із 2010 по 2018 рр. зросла із 13,8 % до 16,4 %, а на промислових підприємства за даний період відповідно: із 11,5% до 16,4%.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності підприємств виступають переважно власні кошти – у 2010 році їх питома вага складала 59,4%, а у 2018 – 88,2% [5].

Хоча на Україні є достатньо об'єктивних умов для розвитку малих та середніх підприємств інноваційного характеру. До них можна віднести потенціал науково-технічних кадрів, загальний рівень розвитку наукової думки, традиції шкіл вітчизняних вчених, присутність потенціалу до освіти та науково-дослідної роботи у молоді. В той час у світовій практиці склалася ціла система заходів для стимулювання малих та середніх підприємств інноваційного характеру: консолідація

інноваційних проєктів, надання пріоритетів розробки окремих галузей та концентрація на них фінансових, організаційних зусиль, правове та законодавче забезпечення даного виду діяльності впровадження системи пільгового кредитування та оподаткування [3].

Роль якісних критеріїв в оцінці напрямів розвитку МСП полягає у їх ролі та місці при переході від «індустріальної економіки» до «сервісної», у якій головним фактором, який визначає успіх є здатність задовольняти запити споживачів. Тому стратегія орієнтації на споживання означає, що останній знаходиться в центрі уваги підприємств, які прагнуть як можна краще зрозуміти тенденції вимог клієнтів. Однак для реалізації стратегічного напрямку розвитку необхідна державна підтримка у доступі до державних ресурсів, до нових технологій та інвестицій, інформаційна підтримка, податкові та кредитні пільги для формування механізмів фінансування своєї діяльності.

Висновки

Підводячи підсумки, слід зазначити, що кризові та депресивні тенденції вітчизняної економіки значно знизили мотивацію до створення нових підприємств. Так, протягом дослідного періоду кількість новостворених підприємств скоротилася у двічі, зменшилися обсяги та питома вага реалізації малих та середніх підприємств у загальній масі працюючих суб'єктів господарювання,

обумовленого зниженням споживчого попиту як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Економічна криза негативно вплинула і на фінансові результати діяльності малих та середніх підприємств, котрі закінчили 2018 рік із значним обсягом збитків – 197250 млн. грн, що породжено їх збитковою діяльністю: 25,9 % збиткових малих підприємств та 21,8 % середніх. Дослідження стану розвитку та аналіз ділової активності малого підприємництва засвідчили, що за аналізований період темпи зростання обсягів фінансових ресурсів значно відставали від темпів росту обсягів реалізації, а темпи росту авансованого капіталу (активи) випереджували темпи зростання обсягів реалізації продукції. За цих умов можна стверджувати, що поживавлення ділової активності підприємницьких структур і тим більше їх розвитку не відбувається, мале підприємництво залишилося у самоті із своїми проблемами і на грані виживання.

Підсумки проведеного аналізу стану розвитку малого підприємництва засвідчили, що їх становище за аналізований період є незадовільним, значна кількість малих і середніх підприємств балансують на межі згорання своєї діяльності, про що свідчить питома вага збиткових у загальній кількості малих і середніх підприємств та зниження коефіцієнту співвідношення підприємств що припинили свою діяльність до новостворених за даний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конеман Д., Словак П., Тверски А. Принятие решений в ситуации неопределенности. Харьков: Гуманитарный центр. 2005.
2. Левушкина С. В. Трансформация и возможность повышения качества экономического роста малого и среднего бизнеса в кризисных условиях. *Молодой ученый*. 2013. №10. С. 333-337.
3. Ляпін Д. Аналітичні матеріали щодо державної політики сприяння розвитку малого бізнесу. Матеріали круглого столу «Державна політика щодо малого бізнесу України 2018 : виклики та очікування». Київ. 01.02.2018
4. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития. Сумы.- Університетська книга, 2003. 283 с.
5. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Подольська В. О., Яріш О. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 488 с.
7. Вертузаєв М. С., Юрченко О. М. Система моніторингу наукових досліджень у сфері економіки і фінансів України: моногр. Київ: НДФІ, 2004. 112с.
8. Doing business 2018: Making a Difference for Enterprencers. Washington D. C., The World Bank 2018. URL: <http://edclub.com.ua/analytika/doing-business-2018-ukrayina-v-reytingu-svitovogo-banku-legkostivedennya-biznesu>.
9. Economics. URL: <http://www.economics.ejournal.org>.
10. http://www.bank.gov.ua/publication/econom/mon_view/2009.

REFERENCES

1. Koneman, D., Slovak, P., & Tversky, A. (2005). *Decision making in a situation of uncertainty*. Kharkiv: Humanitarian Center. [in Russian].
2. Levushkina, S. V. (2013). Transformation and the possibility of improving the quality of economic growth of small and medium-sized businesses in a crisis. *Young Scientist*, 10, 333-337. [in Russian].
3. Lyapin, D. (2018). Analytical materials on state policy to promote small business development. *Proceedings of the round table "State Policy for Small Business of Ukraine 2018: Challenges and Expectations*. Kiev. 02/01/2018. [in Ukrainian].

4. Melnyk, L. H. (2003). *Fundamentals of development*. Sumy: University book. [in Russian].
5. Official website of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
6. Podolskaya, V. O., & Yarish, O. V. (2007). *Financial analysis*. Kyiv: Center for Educational Literature. [in Ukrainian].
7. Vertuzaev, M. S., & Yurchenko, O. M. (2004). *Monitoring system of scientific research in the field of economics and finance of Ukraine*. Kyiv: NDFI, 2004. 112p.
8. Doing business 2018: Making a Difference for Entrepreneurs. Washington D.C., The World Bank (2018). Retrieved from: <http://edclub.com.ua/analitika/doing-business-2018-ukrayina-v-reytingu-svitovogo-banku-legkostivedennya-biznesu>.
9. *Economics*. (n.d.). Retrieved from: <http://www.economics.ejournal.org>.
10. Retrieved from: http://www.bank.gov.ua/publication/econom/mon_view / 2009.